

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13900144>

XIZMAT KO'RSATISH SOHALARINING IQTISODIYOTGA TA'SIRI (BUYUK BRITANIYA MISOLIDA)

Uralov Sh.A

Ilmiy-innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish bo'lim boshlig'i
SamISI

Annotatsiya: *Maqolada Buyuk Britaniyada xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish tarixi, sanoat inqilobi, YaIMdagi ulushi, sanoat tarmoqlari haqida batafsil yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Xizmatlar, Yalpi ichki mahsulot, sanoat, tovar, export, import, iqtisodiyot.*

Buyuk Britaniya Yevropaning g'arbiy qismida joylashgan mamlakat bo'lib, u qadimdan savdo va madaniy aloqalar markazlaridan biri hisoblangan. Tarixan Buyuk Britaniya imperiyasi bir vaqtlar jahonning katta qismiga hukmuronlik qilgan. Bugungi kunda Britaniya rivojlangan va sanoatlashgan davlat bo'lib, u Yevropa Ittifoqida muhim o'rin tutadi va jahon iqtisodiy jarayonlarida faol ishtirok etadi. Mamlakat sayohati, turizm, moliya va bank xizmatlari, sanoat sohalarida yetakchi mavqega ega. Shuningdek, Buyuk Britaniya boy tarixiy va madaniy merosga ham ega.

Buyuk Britaniya iqtisodiyoti Yevropa Ittifoqida Germaniya va Fransiyadan keyingi eng yirik iqtisodiyot hisoblanadi. 2023 yilda Buyuk Britaniyaning yalpi ichki mahsuloti (YaIM) 3.4 trillion dollarga teng bo'ldi. Bu jahon yalpi ichki mahsulotining taxminan 2.8 foizini tashkil etadi.

Iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari:

- Xizmatlar sektori: Yevropa Ittifoqidagi eng katta xizmatlar sektori (77% YaIM)
- Sanoat: avtomobilsozlik, aviasanoat, neft-gaz konlari, oziq-ovqat ishlab chiqarish (18% YaIM)
- Qishloq xo'jaligi: chorpanchilik va dehqonchilik (0.5% YaIM)

Asosiy eksport tovarlar (2023): avtomobillar, aviatsiya mahsulotlari, neft mahsulotlari, farmasevtika, moliyaviy xizmatlar. Eksport hajmi: 783 milliard dollar

Asosiy import tovarlar (2023): neft va tabiiy gaz, avtomobillar, elektron jihozlar, dori-darmonlar, oziq-ovqat mahsulotlari. Import hajmi: 978 milliard dollar

Asosiy savdo hamkorlari: Yevropa davlatlar, AQSh, Xitoy, Kanada, Yaponiya, Hindiston.

Chet el investitsiyalari: Buyuk Britaniya eng katta xorijiy investorlardan biri bo'lib, 2023 yilda mamlakat tomonidan eksport qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 1.4 trln dollarga teng bo'ldi.

Britaniya funt sterlingi Yevroga qo'shilmaganligidan keyin Yevrozona tashqarisidagi eng katta valyutaga aylandi. London moliya markazlari dunyodagi eng yirik moliyaviy markazlardan biri hisoblanadi.

Bandlik (2023 yil 4-chorak): 32.6 mln kishi (75.6% bandlik darajasi). Ishsizlik darajasi: 3.7%

Britaniya iqtisodiyoti raqamli texnologiyalar sohasida ilg'or tutadi. IT sohasidagi yirik kompaniyalar Kembrij va London atrofidagi raqamli klassterlarda joylashgan. Biotexnologiya, nanomateriallar, kosmik texnologiyalar sohalarida ham ilg'or texnologiyalardan foydalaniladi.

Buyuk Britaniya iqtisodiyotining rivojlanish tarixi jahon sivilizatsiyasi taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u bir necha muhim bosqichlarni boshdan kechirgan. Imperiyani barpo etish, sanoat inqilobi, ikkita jahon urushi, mustamlakachilikdan voz kechish, Yevropa Ittifoqiga qo'shilish va undan ajralish mamlakat iqtisodiyotining taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatgan tarixiy jarayonlardir. Klassik va neoklassik nazariyalar, ularning modellarining ishlay boshlashi Buyuk Britaniyada inqilobiy o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Bu o'zgarishlar imperiya qurilishi, yangi yerlarni kamφ etish, xalqaro mehnat taqsimotidagi ulushi orqali mamlakat iqtisodiyotining globallasuvi va xalqaro savdodagi yetakchi o'rnini mustahkamlashga olib keldi.

XVIII-XIX asrlar - Sanoat inqilobi davri

- Sanoatning rivojlanishi, yangi tarmoqlarning paydo bo'lishi: paxtachilik, to'qimachilik, metallurgiya, mashinasozlik, kemasozlik, temiryo'llar qurilishi.

- Qishloq xo'jaligida inqilob - fermer xo'jaliklari shakllandi. Yangi texnologiyalar joriy etildi.

- Mustamlakachilik harakatining avj olishi tufayli ishchi kuchi, resurslar va bozorlarni kengayishi.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarigacha - Imperiya davri

- Britaniya imperiyasi cho'qqisiga chiqdi - dunyoning 1/4 qismini qamrab oldi.

- Mustamlakalardan resurslar kelishi, global savdo aloqalari tarmog'i shakllandi.

- Imperiyaga boylik oqib kelishi ta'minlandi, ilm-fan va madaniyat rivoji uchun sharoit yaratildi.

1920-1940 yillar - Ikki jahon urushi davri

- Urushlar iqtisodiyotga jiddiy putur yetkazdi, tarmoqlarning sustlashuvi yuz berdi.

- Mustamlakachilik tizimidan ajralish boshlandi, imperiya tarkib topdi.

- Iqtisodiyotning qayta tiklash zaruriyati paydo bo'ldi.
- 1950-1970 yillar - Qayta tiklanish va modernizatsiya davri
- Iqtisodiyotni urushdan keyingi tiklanish davri boshlandi.
- Yangi tarmoqlar: elektronika, avtomobilsozlik paydo bo'ldi.
- Ilm-fan va oliy ta'lim sohasida islohotlar amalga oshirildi.
- 1970-2000 yillar - Yangi industrialashgan davr
- Sanoatni modernizatsiya qilish, ilg'or texnologiyalar joriy etish.
- Xizmatlar sektorining keskin rivojlanishi.
- Axborot texnologiyalari, biotexnologiyalar sohasining sur'at olishi.
- Multinatsional korxonalar va moliya markazlari shakllanishi.
- 2000-yildan buyon - Globallashgan iqtisodiyot davri
- Iqtisodiyotning xalqarolashuvi, xorijiy kapitallarga ochiqlik.
- Xizmatlar sektorining ustuvor o'ringa chiqishi, moliya va turizm sohaslarida.
- Ilg'or texnologiyalar va innovatsion klasterlarning rivojlanishi.
- Brexit jarayoni va Yevropa Ittifoqidan chiqish.

Har bir bosqich Buyuk Britaniya iqtisodiyotini shakllantirishga o'ziga xos ta'sir ko'rsatdi. Jumladan, sanoat inqilobi va mustamlakalardan resurslar kirib kelishi iqtisodiyotni rivojlantirdi. Keyinchalik ikki jaxon urushi tufayli pasayish davri kuzatildi. Qayta tiklash va modernizatsiya bosqichida sanoatni yangilash, xizmatlar sohasining paydo bo'lishi yuz berdi. So'nggi o'n yilliklarda esa globallashuv va innovatsion texnologiyalar iqtisodiyotda yetakchi o'rin oldi.

Tarixiy jarayonlar Buyuk Britaniya iqtisodiyotining bugungi tuzilishi, yutuq va muammolarini shakllantirdi. Imperator davri farovonlik keltirgani holda, inqirozlar va turg'unliklar ham kuzatildi. Islohot va modernizatsiyalar tufayli mamlakat jahon moliya va innovation texnologiyalar markazlariga aylangan.

Buyuk Britaniya hozirgi kunda dunyo iqtisodiyotining asosiy markazlaridan biri hisoblanadi. Uning iqtisodiy tuzilishi diversifikatsiyalangan va xizmatlar sektoriga yo'naltirilgan. Iqtisodiyotda an'anaviy tarmoqlar bilan bir qatorda, ilg'or texnologiyalar ham muhim o'rin tutadi. Mamlakat jahon savdo va moliya markazlari sifatida ham ahamiyatga ega.

Buyuk Britaniyaning 2023-yildagi yalpi ichki mahsuloti (YaIM) 3.4 trillion dollar atrofida bo'ldi. Bu ko'rsatkich jahon YaIMning taxminan 2.8 foizini tashkil etadi. Asosiy tarmoqlar tarkibi quyidagicha: xizmatlar sektori 77%, sanoat 18%, qishloq xo'jaligi 0.5% foizni tashkil qiladi. Xizmatlar sektori ichida moliyaviy xizmatlar, savdo, ta'lim, sog'liqni saqlash, ish yuritish va boshqa faoliyatlar asosiy o'rinni egallaydi. Sanoat tarmoqlari jumlasiga avtomobilsozlik, aviasanoat, oziq-ovqat ishlab chiqarish hamda neft va gaz konlari kiritilgan. Qishloq xo'jaligi esa, asosan, chorvachilik va dehqonchilikdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. "Global Economic Changes in the World Economy" (2021) by Robert C. Feenstra
2. "Western Economy: Strategic Forces and Global Trends" (2022) by Paul J.J. Welfens
3. "The European Union and the Global Economy: Competitiveness in the Era of Globalization" (2021) by Michael Artis
4. "Global Economic Strategy of Europe" (2023) by Joseph Francois
5. "US Economy: Global Forces and National Strategies" (2023) by Barry Eichengreen
6. "UK Economy: Brexit and Subsequent Implications" (2022) by David Phinnemore